

10 | Íospartaigh agus an Dlí

10: Íospartaigh agus an Dlí

Tugann an chuid seo achoimre ar an dlí maidir le híospartaigh na coireachta.

Réamhrá

Féadfaidh an chúirt íospartach a ghairm mar fhinné i gcúis choiriúil. Ach ní páirtí don chúis choiriúil é an t-íospartach agus ní bhíonn ionadaíocht dhlíthiúil aige de ghnáth. Is é an Stát a thógann an chúis

Ina dhiaidh sin uile baineann codanna áirithe den dlí go díreach le híospartaigh. Tugaimid breac-chuntas ar na codanna iomchuí den dlí sna codanna thíos.

Leanann an breac-chuntas cúrsa cúise, is é sin:

- staid an imscrúdaithe;
- an chúis a d'fhéadfadh a bheith ann;
- an éisteacht chúirte; agus
- an ciontú.

Ina dhiaidh seo, tugaimid gearrchuntas ar an dlí ar fhoréigean teaghligh agus gnéis. Críochnaíonn an chuid le míniú ar roinnt cionta coiriúla.

Imscrúdú

Fianaise fístéipe ó pháistí

Féadfaidh Garda nó duine oilte eile taifeadadh fístéipe a dhéanamh dá n-agallamh le páiste faoi bhun 14 bliain d'aois in imscrúduithe le fáil amach arbh íospartach coire gnéis nó foréigní an páiste, nó íospartach gáinneála. Féadtar an taifeadadh seo, nó codanna dhe, a úsáid mar fhianaise sa chúirt de ghnáth. Fágann sé seo nach mbíonn ar an bpáiste fianaise a thabhairt i seomra cúirte. Ach is féidir an páiste a cheistiú sa chúirt faoin bhfianase a thug siad san agallamh taifeadta. Is féidir an ceistiú seo a dhéanamh trí nasc beo telefíse sa chaoi nach mbíonn ar an bpáiste a bheith i seomra na cúirte.

Imeaglú

Is coir í díobháil a dhéanamh do dhuine nó bagairt a dhéanamh ar dhuine atá ag cuidiú leis an nGarda Síochána le himscrúdú, nó ar fhinné, nó ar ghiúróir nó ar

aon duine de theaghlach an íospartaigh. Ba chóir duit an Garda Síochána a chur ar an eolas faoi má tá sé sin ag tarlúint duitse.

Cúiseamh a d'fhéadfadh a bheith ann

Bannaí

Féadfaidh duine a chúisítear i gcion iarratas ar bhannaí a dhéanamh chun na cúirte. Ciallaíonn bannaí a fháil nach gcoimeádtar sa phríosún duine a chúisítear agus atá ag feitheamh ar an triail a bheith ann. Tá duine a chúisítear i gcion (ar a dtugtar freisin 'an cúisí') neamhchiontach go gcruthaítear go bhfuil sé ciontach. Mar sin féadfaidh an duine a chúisítear bannaí a fháil, ach amháin i gcásanna áirithe, mar shampla:

- i gcás go bhfuil baol ann go gcuirfidh an duine a chúisítear isteach ar fhinnéithe, lena n-áirítear an t-íospartach;
- i gcás go bhfuil baol ann nach dtiocfaidh an cúisí chun na cúirte don triail; nó
- i gcás go bhfuil coir thromchúiseach curtha i leith duine agus go bhfuil baol ann go ndéanfaidh an duine coir thromchúiseach eile má thugtar bannaí dó – is éard is coir thromchúiseach ann ná ceann a bhféadfaí duine a chur chun an phríosúin ar feadh cúig bliana nó níos mó má chiontaítear é.

Má theipeann ar dhuine bannaí a fháil, cuirtear go dtí an príosún é. Féadfaidh an duine seo iarratas ar bhannaí a dhéanamh in athuair mura dtosaíonn an triail laistigh de cheithre mhí ón gcéad uair ar diúltaíodh bannaí dó.

Má fhaigheann an duine bannaí, caithfidh siad teacht i láthair na cúirte arís ag deireadh na tréimhse bannaí agus gan aon choir a dhéanamh le linn dó a bheith ar bannaí. Féadfaidh an chúirt coinníollacha eile a chur leis na bannaí – mar shampla, d'fhéadfadh nach mbeidh cead ag an duine cúisithe dul go dtí áiteanna áirithe nó teagmháil a bheith aige le daoine áirithe.

Féadfaidh Garda iarratas a dhéanamh chun na cúirte le haghaidh barántais chun duine ar bannaí a ghabháil, má chreideann sé go bhfuil an duine sin ar tí coinníoll

a bhaineann leis na bannaí, a bhriseadh. Má fhaigheann sé an barántas, féadfaidh an Garda an duine a ghabháil agus é a thabhairt chun na cúirte. D'fhéadfadh go gcuirfeadh an chúirt an duine chuig an phríosún.

Mura dtagann duine os comhair cúirte ag deireadh tréimhse na mbannaí nó má bhriseann sé aon choinníollacha eile a bhaineann leis na bannaí, is féidir é a ghabháil agus a thabhairt chun na cúirte, má ordaíonn an chúirt é sin. Féadfaidh an chúirt an duine a chur go dtí an príosún go dtí an trial.

An Éisteacht Chúirte

Fianaise ar nasc beo teilifíse

Féadfaidh duine óg faoi bhun 18 bliain d'aois fianaise a thabhairt trí nasc beo teilifíse chun na cúirte i gcúiseanna a bhaineann le cion gnéasach nó foréigneach, nó gáinneáil ar dhaoine – mura mbíonn cúis mhaith ag an gcúirt gan fianaise ar nasc teilifíse a cheadú. Má chéadaíonn an chúirt é, féadfaidh aon duine eile fianaise a thabhairt trí nasc beo teilifíse i gcúiseanna atá bainteach le cionta gnéasacha, foréigneacha nó gáinneála ar dhaoine. Féadfaidh an chúirt fianaise trí nasc teilifíse ó thír eile a cheadú freisin. Ní chaitheann an breitheamh agus na dlíodóirí sa chúirt peiriúicí ná róbaí agus fianaise ar nasc teilifíse á thabhairt sna cúiseanna a luadh thuas.

Nuair a thugann duine óg faoi bhun 18 bliain d'aois fianaise trí nasc beo teilifíse sa Chúirt Dhúiche i gcúiseanna a bhaineann le coireanna foiréagnacha, gnéis nó gáinneála ar dhaoine, féadfaidh an chúirt a cheadú go n-úsáidfidís an taifead fístéipe den fhianaise seo níos deireanaí in éisteachtaí cúirte.

Féadfaidh an chúirt a cheadú do dhuine a bhfuil eagla air nó ar dóigh go ndéanfaí imeaglú air, fianaise a thabhairt trí nasc beo teilifíse.

Cúnamh dlíthiúil i gcúiseanna éignithe agus ionsaithe gnéis

Féadfaidh an Bord um Chúnamh Dlíthiúil comhairle a thabhairt d'íospartaigh éignithe nó ionsaithe tromchúiseacha gnéis eile. Chomh maith leis seo má dhéanann an cúisí iarratas chun na cúirte le linn cúis éignithe nó ionsaithe tromchúiseacha gnéis chun ceisteanna a thógáil faoi do thaithíocht chollaí roimhe seo, déanfaidh an Bord um Chúnamh Dlíthiúil ionadaíocht thar do

cheann chun cosaint a dhéanamh ar an iarratas sin. Níl tástáil acmhainne ag dul leis na seirbhísí seo, agus tá siad ar fáil agat saor in aisce (féach Cairt Íospartach an Bhoird um Chúnamh Dlithiúil, cuid 7).

Ciontú

Tuairisc agus ráitis tionchair íospartaigh

Ní mór do chúirt aon tionchar a bheadh ag an gcoir ar an íospartach a chur san áireamh agus pianbhreith do chuireanna gnéis nó foiréigneacha á gcinneadh. Féadfaidh an chúirt iarraidh ar dhuine gairmiúil – mar oifigeach promhaidh nó ball d'ionad éigeandála um éigniú – tuairisc a ullmhú i scríbhinn ar thionchar na coire ar an íospartach. Féadfaidh an 'tuairisc thionchair íospartaigh' seo déileáil leis an díobháil ghnéasach, eacnamaíoch, intinne, mhothúchanach nó fhisiciúil a d'fhulaing an t-íospartach de thoradh na coire. Ní hionann é seo agus 'ráiteas tionchair íospartaigh'.

I gcás go ndéanann an t-íospartach iarratas chun an chúirt a chur ar an eolas faoi éifeacht choire gnéis nó foréigní orthu, ní mór don chúirt an fhianaise sin a éisteacht. Tugtar 'ráiteas tionchair íospartaigh' air seo. Is féidir an ráiteas a dhéanamh go pearsanta nó trí ionadaí dlíthiúil.

I gcásanna ina bhfuair an t-íospartach bás de thoradh na coire, ní gá don chúirt ráiteas ó theaghlach an íospartaigh a chloisint, cé go gceadaíonn breithiúna áirithe ráiteas faoi láthair. Ach tá an dlí á athrú. Tá sé á bheartú go mbeidh ar an gcúirt fianaise, ar a dtugtar ráiteas tionchair íospartaigh go coitianta, ó theaghlach an íospartaigh éagtha nó ó theaghlach íospartaigh nach féidir leis labhairt thar a cheann féin, a éisteacht, más mian leis an teaghlach déanamh amhlaidh.

Foréigean gnéasach

I gcúis éignithe nó ionsaithe gnéis, ní fhoilsítear ainm an íospartaigh. Ní féidir ach leo siúd a bhfuil spéis dhíreach acu sa chúis, agus na meáin, a bheith i láthair sa chúirt i gcúis éignithe nó ionsaithe gnéis tromchúisigh. Féadfaidh tuismitheoir, gaol nó cara a bheith in éineacht leis an íospartach sa chúirt.

Foréigean teaghlach

Is cionta coiriúla iad cuid mhór de na gníomhartha foréigin a tharlaíonn in árais an teaghlach. Ach déileáiltear leo de ghnáth sna cúirteanna sibhialta, áit ar féidir

orduithe cúirte a thabhairt chun an páirtí díobháilithe a chosaint. Éistear cásanna cúirte áit a lorgaítear na horduithe seo i gcúirt nach féidir ach leo siúd a bhfuil suim dhíreach acu sa chás a bheith i láthair. Féadfaidh tuismitheoir, gaol nó cara a bheith in éineacht leis an íospartach má cheadaíonn an breitheamh é.

Orduithe cúirte

Féadfaidh na cúirteanna raon orduithe a dheonú i gcásanna atá bainteach le foréigean teaghlaigh. Áirítear orthu seo na cineálacha orduithe seo a leanas:

- **ordú sábháilteachta** –ordaíonn sé seo do dhuine ainmnithe gan foréigean a bhagairt nó a úsáid, ná cur isteach ná eagla a chur ar an té a rinne iarratas ar an ordú nó aon chleithiúnach eile, lena n-áirítear páistí. Féadfaidh sé ordú don duine ainmnithe má bhíonn cónaí orthu in aithéigin eile, gan teach an té a rinne iarratas ar an ordú a fhaire; agus
- **ordú urchoisc** – ordaíonn sé seo do dhuine ainmnithe an áit a bhfuil cónaí ar an té a rinne an t-iarratas ar ordú a fhágáil agus gan dul isteach san áit sin mura gceadaíonn an chúirt dóibh déanamh amhlaidh.

D'fhéadfadh go dtógfadh sé roinnt seachtainí chun ordú sábháilteachta nó ordú urchoisc a phróisiú. I gcásanna práinne féadfaidh duine na horduithe seo a leanas a lorg:

- **ordú urchoisc eatramhach** – is ionann agus ordú urchoisc é seo ach go mbíonn feidhm leis láithreach agus go seasann sé go dtí gur féidir leis an gcúirt ordú urchoisc iomlán a mheas. Deonaítear é má bhíonn baol láithreach ann go ndéanfar mórdhíobháil don té a bhfuil iarratas ar an ordú á dhéanamh, nó do chleithiúnaithe, lena n-áirítear páistí. Is féidir an t-ordú a dheonú gan an té atá ainmnithe san ordú a bheith i láthair sa chúirt (dá dtagraítear 'ex parte') nó gan fógra á thabhairt don duine sin; agus
- **ordú cosanta** –is ionann é seo agus ordú sábháilteachta, ach go mbíonn feidhm leis láithreach agus go seasann sé go dtí gur féidir leis an gcúirt ordú sábháilteachta iomlán nó ordú urchoisc a mheas.

I gcásanna áirithe féadfaidh Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte (HSE) orduithe a lorg thar ceann duine.

Coireanna foréigin teaghlaigh

Má dheonaíonn cúirt ordú sábháilteachta, ordú urchoisc, ordú urchoisc eatramhach nó ordú cosanta in aghaidh duine – agus mura ndéanann an duine sin faoi réir an ordaithe – tá cion coiriúil déanta acu.

Má dheonaíonn cúirt ordú urchoisc nó ordú urchoisc eatramhach faoi áit ar leith – agus mura gceadaíonn an duine atá ainmnithe san ordú don duine a fuair an t-ordú, nó d’aon leanbh cleithiúnach, dul isteach san áit nó má dhéanann sé iarracht iad a chosc ó dhul isteach – tá cion coiriúil déanta acu.

Is féidir aon duine a dhéanann ceann de na coireanna seo a ionchúiseamh sa chúirt. Má fhaightear ciontach é, is féidir fineál a chur air nó é a chur go dtí an príosún. Féadfaidh an chúirt pionós a chur ar dhuine faoi ‘dhíspeagadh cúirte’.

Cionta coiriúla eile

Bíonn cuid mhór cionta difriúla sa dlí coiriúil. Míníonn an chuid seo roinnt de na príomhchionta go hachomair.

Gadaíocht

Is gadaíocht é nuair a thógann duine réadmhaoin go mímhacánta gan cead an úinéara agus é ar intinn gan é a thabhairt ar ais choíche.

Robáil

Is robáil í nuair a úsáideann nó nuair a bhagraíonn duine forneart a úsáid le linn dóibh gadaíocht a dhéanamh.

Buirgléireacht

Is buirgléireacht í nuair a théann duine isteach i bhfoirgneamh gan cead chun goid nó chun damáiste a dhéanamh. Is buirgléireacht thromchúiseach nó ‘trombhuirgléireacht’ í nuair atá arm nó ábhar pléascach ag an mbuirgléir.

Ionsaí

Is ionsaí é nuair a úsáideann duine forneart ar dhuine eile, nó nuair a bhagraíonn sé forneart a úsáid, gan comhaontú an duine eile. Is cionta níos tromchúisí iad ionsaí a dhéanann díobháil nó a dhéanann díobháil thromchúiseach.

Tiomáint chontúirteach

Is éard is tiomáint chontúirteach ann ná tiomáint atá contúirteach don phobal. Cuireann cásanna dá leithéid san áireamh staid na feithicle, an áit, an méid tráchta iarbhir agus an leibhéal tráchta a bhféadfaí súil a bheith leis, san áireamh. Is dhá chion tiomána contúirtigh níos tromchúisí iad tiomáint chontúirteach nuair is cúis í le bás nó le mórdhíobháil choirp.

Cionta gnéis

Tarlaíonn ionsaí gnéis nuair a ionsaítear fear nó bean go mígheanasach. Tarlaíonn ionsaí gnéis tromchúiseach nó 'tromionsaí gnéasach' nuair a fhulaingíonn an t-íospartach foréigean tromchúiseach, bagairt foréigin thromchúisigh, drochghortú nó uiríslíú, le linn ionsaithe gnéis.

Tarlaíonn 'Éigniú faoi alt 4' le linn ionsaithe gnéis, nuair a threánn péineas, dá laghad an treá, an béal nó poll tóna, nó nuair a threánn uirlis á coinneáil ag duine eile, an fhaighin, dá laghad an treá.

Tarlaíonn éigniú nuair a dhéanann fear lánúnas collaí neamhdhleathach le bean nach dtoilíonn leis an lánúnas tráth a dhéanta – i gcásanna dá leithéid is eol don fhear nach dtoilíonn an bhean leis nó is cuma leis í do thoiliú nó gan toiliú leis tráth an lánúnais.

Dúnmharú agus dúnorgain

Tarlaíonn dúnmharú nuair a bheartaíonn duine duine éigin a mharú nó drochghortú a dhéanamh dó agus nuair a mharaíonn sé an duine sin. Tarlaíonn dúnorgain nuair a mharaíonn duine duine éigin ach nach raibh sé i gceist aige déanamh amhlaidh. Féadfaidh dúnorgain tarlú freisin má bheartaíonn an duine marú nó drochghortú a dhéanamh, ach é a bheith ó smacht mar gur saighdeadh é nó go gceapann sé go hearráideach go bhfuil sé riachtanach don fhéinchosaint.

Gainneáil ar dhaoine

Tarlaíonn gainneáil ar dhaoine nuair a earcann, a bhogann, a chóiríonn, a fhostaíonn nó a dhéanann daoine cúram de dhuine fásta nó de pháiste, le

- ar mhaithe le hobair
- go gnéasach; nó
- lena n-orgáin a bhaint amach.

Má dhéanann Éireannach ceann de na cionta gainneála seo i dtír eile, is féidir é a thabhairt chun na cúirte in Éirinn agus d'fhéadfaí é a chiontú. Má dhéanann duine ceann de na cionta seo in aghaidh saoránaigh Éireannaigh i dtír eile, is féidir é a thabhairt chun cúirte in Éirinn agus d'fhéadfaí go gciontófaí é.

(Eagrán: Meitheamh, 2010)